

KRONIKA

AGNIESZKA RYPEL* | UNIwersYTET KAZIMIERZA WIELKIEGO, BYDGOSZCZ

X Forum Kultury Słowa *Przyszłość polszczyzny – polszczyzna przyszłości*

W dniach 14–17 października 2015 roku w gmachu Biblioteki Głównej Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy odbyły się obrady X Forum Kultury Słowa pn. *Przyszłość polszczyzny – polszczyzna przyszłości*, zorganizowane przez Radę Języka Polskiego przy Prezydium PAN przy współudziale Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Narodowego Centrum Kultury, Fundacji PWN oraz kampanii społeczno-edukacyjnej Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Ojczysty – dodaj do ulubionych”. Nad całością prac organizacyjnych czuwała dr hab. Katarzyna Kłosińska, sekretarz naukowy Rady Języka Polskiego.

Obrady otworzył przewodniczący Rady Języka Polskiego prof. Andrzej Markowski, który następnie oddał głos gospodarzom tegorocznego Forum – rektorowi UKW prof. Januszowi Ostoi-Zagórskiemu, prorektorowi ds. finansów i rozwoju dr. hab. Piotrowi Malinowskiemu oraz dziekanowi Wydziału Humanistycznego prof. Jackowi Woźnemu. Ze względu na szczególny charakter spotkania, odbyło się bowiem ono w 20-lecie pierwszej konferencji z tego cyklu, organizatorzy oraz uczestnicy złożyli uroczyste podziękowania prof. Waleremu Pisarkowi, pierwszemu (a obecnie honorowemu) przewodniczącemu Rady Języka Polskiego, z którego inicjatywy rozpoczęto cykliczne organizowanie Forum Kultury Słowa. Ten jubileuszowy charakter konferencji wpłynął na jej tematykę, która dotyczyła zarówno podsumowania dotychczasowego stanu badań nad zmianami dokonującymi się w języku, jak i prognozowania dalszych kierunków rozwoju polszczyzny.

Obrady miały plenarny i otwarty charakter. Byli na nich obecni nie tylko pracownicy naukowcy, ale także studenci, nauczyciele oraz miłośnicy języka polskiego, którzy mogli uczestniczyć w ośmiu kolejnych sesjach i następujących po nich dyskusjach, trwających zgodnie z intencją organizatorów tak samo długo jak wystąpienia prelegentów i panelistów.

Pierwszą sesję, inaugurującą część naukową konferencji, prowadzili Małgorzata Świąćicka i Andrzej Markowski. Otworzył ją referat Bogdana Walczaka, który odwołując się do licznych przykładów, uzasadniał, że do formułowania wniosków dotyczących tak trudnego w swej istocie problemu przewidywania kierunków rozwoju języka relatywnie najbardziej uprawniony jest historyk języka. Może on na poparcie swych tez przywoływać przykłady trafnych lub chybotliwych prognoz z dawnych badań polszczyzny. W kolejnym wystąpieniu Marian Bugajski skupił się na określeniu perspektyw rozwoju normy językowej zarówno jako pojęcia teoretycznego, jak i zespołu zjawisk językowych. Zdaniem prelegenta myślenie o normie językowej

* a.rypel@interia.pl

będzie w przyszłości nakierowane w głównej mierze na zjawiska języka medialnego, obecnie najsilniej oddziałującego na polszczyznę. Referat Katarzyny Kłosińskiej poświęcony był skonfrontowaniu diagnoz stawianych na I Forum Kultury Słowa (Wrocław 1995) ze współczesną rzeczywistością językową. Porównanie to posłużyło referentce do wskazania najważniejszych kierunków zmian w sposobie używania języka polskiego. Sesję zamykało wystąpienie Jarosława Liberka, który za kanwę swych rozważań obrał współczesne teksty prozatorskie i poetyckie, wyrażające w swej warstwie fabularnej nie tylko oceny stanu języka i całej sfery komunikacyjnej, ale także określające perspektywy rozwoju polszczyzny.

Drugą, prowadzoną przez W. Pisarkę, sesję zapoczątkował referat wygłoszony przez Aldonę Skudrzyk. Badaczka przedstawiła w nim przewartościowania zachodzące we współczesnej wspólnocie komunikacyjnej pod wpływem przemian technologicznych prowadzących do dominacji wizualności i oralności. Jej zdaniem przemiany te wzmacniają inferencyjny charakter komunikacji i prowadzą do uwzględniania przez użytkowników języka przede wszystkim synestezyjnego kontekstu oraz skłaniają do indywidualnego konstruowania sensu przekazu. Z kolei Bogusław Skowronek, wychodząc z założenia, że język oraz zasady i formy komunikacji typowe dla współczesnych mediów masowych będą w przyszłości najmocniej oddziaływać na polszczyznę, przedstawił charakterystyczne dla tych mediów tendencje: dyferencjację nadawczą i odbiorczą, autonomizację wspólnot dyskursywnych, tabloidyzację, ideologizację i aksjologizację przekazów oraz hybrydyzację stylistyczno-genologiczną. W trzecim wystąpieniu Marek Czyżewski postawił tezę, że procesom medializacji we współczesnym społeczeństwie nie towarzyszy odpowiedni wzrost świadomości dyskursowej. Tendencja ta, zdaniem referenta, silnie wpływająca na kształt współczesnej polszczyzny, prowadzi do populizacji dyskursu elit symbolicznych, co przedstawione zostało na przykładzie retoryki podmiotowej sprawczości. Ostatni w tej części obrad referat, wygłoszony przez Adama Pawłowskiego, poświęcony był ukazaniu dwójakiego oddziaływania techniki na język: po pierwsze, wpływu nowych artefaktów na warstwę semantyczną systemu językowego, a po drugie, wykorzystania nowych technologii do wirtualnego utrwalania przekazu językowego oraz jego cyfrowej automatyzacji.

Obrady uzupełniła debata, którą zorganizowano pierwszego dnia kongresu w ważnym dla bydgoskiej kultury klubie „Mózg”. Na temat „Mój język intymny” wypowiadali się: pisarka Inga Iwasiów, artystka sceny alternatywnej Maria Peszek, językoznawca Andrzej Markowski i aktor Jerzy Radziwiłowicz. Moderowanie rozmowy powierzono dziennikarzowi i pisarzowi Jerzemu Sosnowskiemu. Uczestnicy debaty mówili o swoim doświadczaniu intymności, pojmowanej i wyrażanej na wiele różnych sposobów.

Sesję rozpoczynającą drugi dzień kongresu poprowadziła Elżbieta Laskowska. Jako pierwsza głos zabrała Anna Cegieła, która podjęła problem naruszania etycznych norm użycia słowa w takich obszarach, jak polityka, media, biznes, reklama, administracja państwowa i Internet. Referentka przedstawiła nie tylko przejawy najgroźniejszych nadużyć, ale także propozycje działań mających na celu kształtowanie etycznych standardów zachowań językowych. Z kolei Andrzej Piotrowski zajął się zmianami, które we współczesnej polszczyźnie dokonują się pod wpływem procesów globalizacji i europeizacji. Na przykładzie dokumentów związanych ze zmianą systemu kształcenia uniwersyteckiego (przyjęcie tzw. systemu bolońskiego) badacz

przedstawił konsekwencje współczesnych przemian kulturowych, które z jednej strony polegają na dążeniu do indywidualizacji, a z drugiej strony są ukierunkowane na rygorystyczne przestrzeganie instytucjonalnych uregulowań. Małgorzata Marcjanik podjęła problem ewolucji, która pod wpływem rozmaitych procesów społecznych i kulturowych zaszła w zwyczajach grzeczności językowej. Na podstawie analizy wybranych przykładów referentka próbowała odpowiedzieć na pytanie, czy przemiany polskich zachowań grzecznościowych stanowią podstawę zarówno do zmiany norm grzecznościowych, jak i do ich nowej kodyfikacji. W zamykającym tę sesję referacie Dorota Zdunkiewicz-Jedynak zajęła się nowymi zjawiskami we współczesnym polskim dyskursie religijnym. Prelegentka ukazała zagrożenia i ewentualne korzyści płynące z przenikania do tego dyskursu języka popkultury oraz form komunikacji stosowanych w Internecie.

Kolejną, prowadzoną przez Rafała Zimnego, sesję otworzyło wystąpienie Bartłomieja Chacińskiego. Skoncentrował się on na nowej, charakterystycznej dla porozumiewania się w Internecie formie języka potocznego, którą nazwał „pisanym językiem mówionym”. Referent przedstawił przykłady oddziaływania języka stosowanego w sieci na język używany poza rzeczywistością wirtualną. W kręgu rozważań nad wpływem Internetu na współczesną polszczyznę pozostał także referat Jana Grzeni, który ukazał, w jaki sposób Internet przyczynia się obecnie do wzbogacania leksyki polskiej oraz do rozpowszechniania nowych gatunków. Prelegent podzielił się swoimi spostrzeżeniami na temat prawdopodobnego kierunku rozwoju niektórych z nich (np. blogu).

Ostatnia tego dnia sesja poświęcona była na prowadzoną przez Agnieszkę Rypel dyskusję panelową nt. *Przyszłość polszczyzny w edukacji – spotkanie w pół drogi*. W panelu uczestniczyli: Ewa Filipiak, Agata Hącia, Danuta Krzyżyk i Roman Starz. Dyskutanci, uznając prymarną rolę kształcenia językowego nie tylko w nauczaniu języka polskiego, ale także w całej szkolnej edukacji, poruszali problemy związane z oddziaływaniem gwałtownych przemian cywilizacyjnych na język najmłodszego pokolenia Polaków. Zmiany te dyskutanci udokumentowali wnioskami płynącymi z analiz przebiegu i wyników egzaminu maturalnego oraz ogólnopolskich badań nad jakością kształcenia językowego w gimnazjach. Dyskusja zmierzała do próby określenia, co w szkolnej edukacji polonistycznej należy zachować jako bezwzględny fundament, a jakie zmiany w stylu komunikacji i zachowaniach językowych zaakceptować i włączyć w proces nauczania. Postawiono także tezę, że być może szkoła straciła już realny wpływ na kształtowanie języka młodych ludzi, którzy przejmują wzory komunikowania się z innych, głównie medialnych źródeł. Kolejna część sesji poświęcona została interesującej i momentami bardzo burzliwej dyskusji, w której uczestniczyła publiczność. Głosy dyskutantów dotyczyły między innymi wpływu, jaki na pracę polonistów mają linearny układ treści językowych w podstawach programowych oraz system egzaminów kończących każdy etap edukacji szkolnej.

Pierwszej sesji trzeciego dnia obrad przewodniczył Tadeusz Zgółka. Inaugurujący tę część konferencji referat M. Świącickiej poświęcony był przewidywaniu przyszłego rozwoju środowiskowych odmian polszczyzny. Referentka, odwołując się do licznych przykładów, uznała, że model prognostyczny można budować, dysponując danymi historyczno-językowymi oraz charakteryzując współczesną strukturę socjolektalną, przy jednoczesnym uwzględnieniu

różnych czynników zewnętrznych oraz tendencji wewnątrzjęzykowych, które mogą w przyszłości określać kształt środowiskowych odmian polszczyzny. Artur Czesak zajął się przyszłością gwar ludowych. Przedstawił pogląd o anachroniczności instrumentarium badawczego stosowanego dotychczas przez językoznawców i dialektologów. Zdaniem badacza, ogólnie rzecz biorąc, przyszłość gwar ludowych może przejawiać się trwaniem oraz pełnieniem przez nie funkcji komunikacyjnych i kulturowych bądź zmianą pełnionych przez nie funkcji (np. przez podnoszenie prestiżu, częstsze używanie w piśmie), gwary mogą także całkowicie zaniknąć. Wystąpienie kolejnych referentek, Anny Piotrowicz i Małgorzaty Witaszek-Samborskiej, dotyczyło przyszłości gwar miejskich. Na przykładzie języka mieszkańców Poznania autorki wskazały obszary żywotności gwary miejskiej zarówno w codziennej komunikacji, jak i w szacie graficznej miasta. Konstatacje te doprowadziły do wniosku, że gwara poznańska może trwać jako jeden z elementów podtrzymujących poczucie regionalnej tożsamości. Tomasz Piekot przedstawił w swoim referacie założenia nieformalnej inicjatywy pn. „Prosto po polsku”, której celem jest upowszechnienie idei prostego języka w komunikacji publicznej. Autor na podstawie oczekiwań oraz praktyk językowych polskich instytucji (w tym komercyjnych) podjął próbę zarysowania nowych tendencji w relacjach między stylami formalnymi a prostą polszczyzną. Kończący tę sesję Mariusz Rutkowski zaprezentował poglądy na temat efektów ścierania się konserwatywnych i nowoczesnych tendencji regulujących nadawanie i tworzenie polskich nazw własnych.

Na drugą część obrad organizatorzy zaplanowali kolejną dyskusję panelową nt. „Kształtowanie postaw wobec języka”. W prowadzonej przez Jerzego Bralczyka dyskusji udział wzięli: Mirosław Bańko, Ewa Kołodziejek, Teresa Kruszona, Marcin Poprawa, Ewa Rogowska-Cybulska oraz Katarzyna Wyrwas. Paneliści zajęli się między innymi omówieniem roli poradnictwa językowego w kształtowaniu nie tylko świadomości językowej, ale także postaw wobec rzeczywistości społecznej. Zastanawiano się również nad tym, czy bardziej skuteczne jest intencjonalne kształtowanie świadomości językowej, polegające na wskazywaniu ograniczeń i wytykaniu odstępstw od normy, czy też przedstawianie możliwości, jakie daje polszczyzna. Dyskutanci próbowali także odpowiedzieć na pytanie, jaki obraz wiedzy o języku i jakie funkcje dyskursu popularyzatorskiego można zrekonstruować na podstawie doświadczeń językoznawców zajmujących się poradnictwem językowym oraz dostępnych w Internecie portali podejmujących tematykę normatywną. Wymieniano również poglądy na temat roli innych podmiotów, takich jak szkoła, rodzina, instytucje państwowe, media, w kształtowaniu postaw wobec języka. Poruszone przez panelistów problemy skłoniły publiczność do bardzo ożywionej dyskusji.

Ostatni dzień obrad rozpoczął się od sesji prowadzonej przez Wiesława Przyczynę. Jako pierwsza głos zabrała Anna Dąbrowska, która na podstawie rozmaitych doświadczeń w nauczaniu języka polskiego jako obcego próbowała odpowiedzieć na pytanie, czy polszczyzna cudzoziemców pokazuje zmiany w języku. W kolejnym wystąpieniu Władysław Miodunka zaproponował spojrzenie na język polski jako na język ponadnarodowy. Zdaniem referenta przyjęcie takiego założenia zmusza do nowego ujęcia zarówno diaspory polskiej w świecie i jej znaczenia dla przyszłości polszczyzny, jak i do reinterpretacji zjawiska polonizacji przedstawicieli innych narodów. Następnie Halina Zgółkowa przedstawiła wnioski wynikające z przeprowadzonych

przez nią empirycznych badań nad językiem najmłodszych Polaków. Obserwacje poczynione w latach 1978–1982, a następnie w latach 2010–2015 pozwoliły na wskazanie procesów, które będą wpływać na kształtowanie się polszczyzny w następnych dziesięcioleciach. Obrady zamknął referat Piotra Żmigrodzkiego, który podzielił się swoimi uwagami na temat możliwych kierunków rozwoju polskiej i światowej leksykografii. Zdaniem prelegenta na ich ewolucję wpłynie rozwój technologii, który już teraz przyczynił się do pojawienia się w nauce nowego paradygmatu tzw. humanistyki cyfrowej oraz do zmiany przyzwyczajeń odbiorczych użytkowników różnego rodzaju słowników.

Ważną częścią kongresu były warsztaty oraz sesje plakatowe. Uczestnicy konferencji mogli wziąć udział w następujących warsztatach: „Językowy wymiar wizerunku” (prowadzący – Marek Kochan), „Etyka słowa a nowe media” (prowadząca – Elżbieta Laskowska), „Sztuka mówienia, bez bełkotania i fałunienia” (prowadzący – Mirosław Oczkoś), „Nowe aplikacje językoznawstwa (przełamywanie barier komunikacyjnych – przyszłość audiodeskrypcji)” (prowadzący – Anna Jankowska, Agata Kwaśnicka-Janowicz, Kazimierz Sikora i Katarzyna Wasilewska), „Do ludzi i do rzeczy – warsztaty prostej polszczyzny” (prowadzący – Grzegorz Zarzeczny i Ewelina Moroń). Carlos Panek przygotował plakat przedstawiający projekt Muzeum Języka Polskiego, a przedstawiciel Stowarzyszenia Etyki Słowa w podobnej formie zaprezentował działalność tej organizacji.

Należy nadmienić, że wszystkie sesje kończyły się ożywionymi dyskusjami, które niejednokrotnie przenosiły się w kuluary. Nie sposób tu wymienić wszystkich dyskutantów, których głosy polemiczne, uzupełnienia i refleksje były tak samo istotnym elementem konferencji jak referaty wygłaszane w kolejnych jej częściach. W ten sposób zrealizowana została główna idea forum jako miejsca, w którym każdy uczestnik może zaprezentować swoje stanowisko i poglądy.